

γενές και δευτερογενές της υλικό και έχοντας συμμετοχή στην σχετική παραγωγή με μονογραφίες, αρχειακές επιμέλειες και άρθρα, προσέγγισα αρχικά με περιέργεια το παρόν βιβλίο. Με τη μελέτη των πρώτων σελίδων η περιέργεια μετατράπηκε σταδιακά σε αμηχανία, σε ενόχληση, και τελικά σε οργή για το συγγραφέα ο οποίος θεώρησε ότι:

- με μία μελέτη 324 σελίδων μικρού σχήματος,
 - διογκωμένη με περίπου 30 κακοτυπωμένα πασίγνωστα και εντελώς περιττά -για επιστημονικό έργο- πορτραίτα πρωταγωνιστών της Επανάστασης,
 - με υποτυπώδη βιβλιογραφική υποστήριξη,
 - δίχως προηγούμενη επαφή με την περίοδο και το θέμα, [όπως σημειώνει ο ίδιος στον πρόλογό του, η ιδέα για την επτόνηση προήλθε μετά από συζητήσεις που είχε στη διάρκεια της στρατιωτικής του θητείας με άλλους στρατευμένους (σ. 13)], και
 - στο μικρό σχετικά χρονικό διάστημα των δύο χρόνων [ασχολήθηκε με τη σχετική έρευνα μετά το 1994 (ό.π.)],
- θα μπορούσε -επιτέλους- να εκπονήσει την *πρώτη πλήρη ανάλυση του αγώνα της ελληνικής ανεξαρτησίας*, χλευάζοντας τον επιστημονικό μόχθο γενεών επιστημόνων, των οποίων η εκ της γνώσης αποκτηθείσα πνευματική εντιμότητα και ο αυτοέλεγχος, τους συγκράτησε από του να επιχειρήσουν *πλήρεις αναλύσεις* και να καταλήξουν σε οριστικές λύσεις.

Ηλίας Β. Μεσσίνας: *ΟΙ ΣΥΝΑΓΩΓΕΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ*, εκδόσεις Γαβριηλίδης, Αθήνα 1997, 158 σ.

Γεώργιος Μ. Σαρηγιάννης

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ του κ. Ηλία Μεσσίνια εκδόθηκε με την ευκαιρία των εορτών Θεσσαλονίκη/Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης, αλλά στο χάος και το κομφούζιο που συνόδευσε τις εορτές αυτές από την πρώτη τους οργανωτική μέρα μέχρι το τέλος τους (για τις οποίες παρενέβη ακόμη και η εισαγγελική αρχή) είναι φανερό ότι δεν εντάσσεται στις επίσημες εκδηλώσεις ούτε χρηματοδοτήθηκε από τις επίσημες ελληνικές αρχές. Αφορά μια προσφορά που έγινε με αγάπη και κόπο, ως απαραίτητο χρέος τιμής στην πόλη που για εκατονταετίες υπήρξε πόλη και μητέρα του ισραήλ («ρβα ιμ μπε ισραέλ»), μια πόλη που για πάνω από τετρακόσια χρόνια το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού της ήταν οι Εβραίοι. Το τέλος της εβραϊκής κοινότητας άρχισε το 1912, όταν ο κάθε εθνικισμός ήρθε αντιμέτωπος με το πολυεθνικό κράτος που ευδοκίμησε για τέσσερις αιώνες κάτω από την *ραx ottomana*, αυτό που λέμε σήμερα «οθωμανική ομπρέλλα». Οι διωγμοί έγιναν ένθεν και έθεν σε όσους είχαν την τύχη να βρεθούν «από την άλλη μεριά των συνόρων»: Έλληνες εναντίον Βουλγάρων και Τούρκων, Τούρκοι εναντίον Ελλήνων και Αρμενίων, Βούλγαροι εναντίον Ελλήνων...

Οι Εβραίοι χωρίς κράτος και μάλιστα όμορο, δεν απειλούσαν την εδαφική ακεραιότητα κανέναν, όμως μέσα στο παιχνίδι των «εθνικών συνόρων» και της «εθνικής καθαρότητας» (αυτό που ο Άμαντος μάταια χαρακτήρισε άχρηστη και επικίνδυνη) που η διασφάλισή τους απαιτούσε ομογενείς «εθνικούς πληθυσμούς» ήταν *de jure* εμπόδιο στην εθνική αποκάθαρση των νεαρών βαλκανικών κρατών. Σ' αυτό ίσως να οφείλεται και η βιαστική αποδοχή της διακήρυξης Balfour από τον Βενιζέλο το 1917. Σίγουρα τον βόλεψε η πυρκαγιά του '17 που αποδιοργάνωσε την πανίσχυρη εβραϊκή κοινότητα, θα ήταν πολύ ευχαριστημένος και αν έφευγαν ομαδικά για την Παλαιστίνη. Μην ξεχνάμε ότι και οι Τριεψίλιτες που έκαψαν τις εβραϊκές εργατικές συνοικίες το 1931 ήταν βενιζελικά δημιουργήματα και δεν είναι τυχαία η μετανάστευση στην Παλαιστίνη 20.000 Θεσσαλονικιών Εβραίων τα επόμενα δύο χρόνια. Ο εβραϊσμός της Θεσσαλονίκης, εξολοθρεύτηκε τελικά το 1943 από τους Ναζί: 40.000 εκτοπίστηκαν στο Άουσβιτς, το Μπίρκεναου και το Μπέργκεν-Μπέλσεν από τους οποίους επέστρεψαν 2000. Αντίστοιχη είναι και η εικόνα από την Βέροια.

Στα παραπάνω πλαίσια, είναι κάτι παραπάνω από σημαντική η προσφορά του κ. Μεσσίνια όχι μόνο για την ιστορία των ισραηλτικών κοινοτήτων αλλά και για την ίδια την Θεσσαλονίκη και την Βέροια. Καταγραφή των συναγωγών, ακόμη και περιγραφή, έχει γίνει και από άλλους μελετητές, όπως ο Αλβέρτος Ναρ, ο Ν. Μουτσόπουλος, η Θ. Μαυροπούλου-Παναγιωτοπούλου, η Α. Γερόλυμπου, ο Ν. Σταυρουλάκης κ.ά., όμως εδώ πρόκειται για μια συστηματική και εξονυχιστική έρευνα, συμπληρωμένη με ακριβείς αποτυπώσεις των συναγωγών που διασώζονται και με προσπάθεια ανασχεδίασης εκείνων που δεν υπάρχουν πια. Η έρευνα περιλαμβάνει εξαντλητική

αναδίφηση σε ιστορικά αρχεία, και μάλιστα ένα μεγάλο μέρος τους αφορά τα αρχεία των εβραϊκών κοινοτήτων που είχαν διαρπαγεί από τους Ναζί, και που τώρα είναι στο Ισραήλ.

Στις 160 σελίδες του ελληνικού και αγγλικού κειμένου, υπάρχει στην αρχή ένα κεφάλαιο για την αρχιτεκτονική των συναγωγών που εισάγει τον αναγνώστη στα τυπολογικά και ιστορικά στοιχεία της συναγωγής, την λειτουργία της και τα κτηριολογικά της στοιχεία.

Ακολουθεί μια ιστορική ανάλυση για την Θεσσαλονίκη και την Βέροια του κ. Ίωνα Βασιλειάδη με πολλά καταποιστικά στοιχεία, χρήσιμα για την ένταξη του θέματος στο ιστορικό πλαίσιο των δύο αυτών πόλεων.

Στην συνέχεια αναλύονται όλες οι συναγωγές της Θεσσαλονίκης καθώς και οι άλλοι θρησκευτικοί χώροι όπως η Ταλμούδ Τορά Αγκαντόλ που ήταν η σημαντικότερη εβραϊκή Σχολή των Βαλκανίων και η οποία περιελάμβανε και τα γραφεία της αρχιραββινείας και την ομώνυμη συναγωγή, αλλά και μικρότεροι, πολλές φορές ιδιωτικοί, χώροι προσευχής «οι μπεϊτ μιντράς» (οίκοι μελέτης). Είναι θλιβερό να βλέπεις ιδιαίτερα αξιόλογα αρχιτεκτονικά και ιστορικά κτήρια και στις φωτογραφίες τους να σημειώνεται ότι «κατεδαφίστηκε το 1985», «κατεδαφίστηκε το 1994» ή «κατεδαφίστηκε το 1995» (συναγωγές Διδυμότειχου, Κομοτηνής και Ξάνθης). Είναι άραγε σύμπτωση ότι όλες είναι στην Θράκη ή ο νεοελληνικός εθνικισμός έχειβάλει άγρια το χέρι του;).

Στο βιβλίο υπάρχει πλούσια βιβλιογραφία και ένα σύντομο αλλά χρήσιμο γλωσσάρι που επεξηγεί οικοδομικούς, λατρευτικούς και λειτουργικούς όρους.

Το βιβλίο αν και απευθύνεται σε ευρύτερο κοινό, εντούτοις περιέχει στοιχεία και σχέδια που για έναν ειδικό είναι ιδιαίτερα χρήσιμα, και θα πρέπει να ενταχθεί στην σωρεία των μελετών που εκπονούνται, των άρθρων που συγγράφονται και των βιβλίων που εκδίδονται τα τελευταία πέντε χρόνια στην Ελλάδα με θέμα τον ελληνικό εβραϊσμό, γεγονός αρκετά ενθαρρυντικό, αν και με πολύ καθυστέρηση. Ο ελληνικός εβραϊσμός είναι και αυτός ένα μέρος της ιστορίας μας, είτε αρέσει σε μερικούς είτε όχι.

Βασίλης Φιοραβάντες, *ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΚΑΙ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΤΗΤΑ*, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1997, 170 σ.

Γιώργος Κόκκινος

ΑΝ ΚΑΙ ΤΟ ΠΕΔΙΟ των πολιτισμικών σπουδών στην Ελλάδα τόσο από την πλευρά της ακαδημαϊκής θεσμοποίησης όσο και από αυτή της επιστημονικής πρακτικής βρίσκεται ακόμη στα σπάργανα, παρ' όλα αυτά δεν λείπουν οι συστηματικές προσπάθειες για τη συγκρότησή του. Το νέο βιβλίο, αλλά και το σύνολο του έργου του Βασίλη Φιοραβάντε, συμβάλλουν ουσιαστικά στην προσπάθεια αυτή.

Στο βιβλίο που εξετάζουμε, η προβληματική του Φιοραβάντε έχει ως κύρια αφετηρία τη σκέψη των θεωρητικών της σχολής της Φραγκφούρτης και ιδιαίτερα τις έννοιες της διαλεκτικής ολότητας, της αρνητικής θεωρητικοποίησης και της μικροδομής. Ο Φιοραβάντε επιχειρεί να αναδείξει τις αντιφάσεις της νεωτερικότητας, να επισημάνει τους παράγοντες που συντελούν στην απορρύθμιση της κουλτούρας, αλλά και να χαρτογραφήσει τις δυνατότητες ανατροπής των αρνητικών επιπτώσεων της μεταμοντέρνας κριτικής. Η ανασκευή του μεταμοντερνισμού επιχειρείται μέσω της ανασυγκρότησης της αισθητικής ως ολότητας, της εμμενούς υπέρβασης των κοινωνικο-πολιτισμικών αντιθέσεων και της προσέγγισης του πολιτισμικού πεδίου ως νευραλγικής και σφαιρικής δομής.

Ειδικότερα, στο βιβλίο αυτό ο Φιοραβάντε συγκροτεί ένα νέο πλαίσιο προβληματισμού, που με αφετηρία τη διανοητική παράδοση της κριτικής πολιτισμικής θεωρίας μελετά τη διαπολιτισμικότητα υπό την έννοια τόσο της διαδικασίας ανάσχεσης της αποσύνθεσης της κουλτούρας όσο και της ιχνηλάτησης μιας νέας πολιτισμικής καθολικότητας. Συγκεκριμένα, ο Φιοραβάντε εστιάζει το ενδιαφέρον του στις διαπολιτισμικές διαστάσεις του μεσογειακού κόσμου, καθώς και στην κομβικότητα και την ιδιαιτερότητα του ελληνισμού.

Η Μεσόγειος συλλαμβάνεται από τον Φιοραβάντε όχι μόνο ως πολιτισμικό μόρφωμα, αλλά και ως δίκτυο συμπαράτιθέμενων και σχετικά αυτόνομων πόλων. Ο συγγραφέας θεωρεί ότι ο μεσογειακός πολιτισμός λειτουργεί εναλλακτικά ως προς το κυρίαρχο πρότυπο του δυτικού εργαλειοποιημένου ορθολογισμού και του αποσυνθετικού μεταμοντερνισμού. Κατά την γνώμη του, άλλωστε, ο ιστορικός ρόλος του μεταμοντερνισμού εξαντλείται στην αποδόμηση των προταγμάτων του μοντερνισμού. Στο πλαίσιο αυτό, ο Φιοραβάντε υποστηρίζει ότι ο μεσογειακός κόσμος είναι σε θέση να συγκροτήσει μια νέα καθολική κοινωνικο-πολιτισμική ουτοπία και να επικαιροποιήσει με ριζοσπαστικό τρόπο τον αστερισμό των ιδεών του μοντερνισμού.

Οι απόψεις αυτές είναι ενδιαφέρουσες, λόγω του τρόπου και του οίστρου με τον οποίο επαναφέρουν στο προσκήνιο της κοινωνικής και αισθητικής θεωρίας το πρόταγμα της καθολικής χειραφέτησης. Συγχρόνως όμως, καταλήγουν σε μια ανιστορική και επιλεκτική ταύτιση του δυτικού πολιτισμού με τον εργαλειοποιημένο Λόγο ορισμένων –βασικών πράγματι– πτυχών των βιομηχανικών και μεταβιομηχανικών κοινωνιών, σύμφωνα με τη θεωρητική παράδοση της Σχολής της Φρα-